

Erfgoedlijnen regio's Brugge en Middenkust

project regionale erfgoedzorg in Brugge en de Middenkust

2023-2026

Introductie

In dit document maak je kennis met de **vijf erfgoedlijnen van de regio's Brugge en Middenkust**. Deze thema's vormen de smoel van onze regio - ze vatten samen welk erfgoed ons verbindt maar tegelijk ook typeert. We kozen bewust voor thema's die breed gedragen worden maar toch ruimte laten voor lokale eigenheid. Al kan je het rijke erfgoed uit de regio eigenlijk niet helemaal in vijf lijnen vatten ...

De erfgoedlijnen werden **ontwikkeld in kader van het bovenlokaal project Regionale erfgoedzorg in Brugge en de Middenkust***. Dit project, getrokken door de **Erfgoedcellen Brugge en Kustergoed**, bracht het roerend erfgoed van de regio in kaart in functie van een regionale werking in de Erfgoedfabriek, het nieuwe erfgoeddepot in Brugge. Vijftien gemeenten werkten als partner mee en zetten zo drie jaar lang de zorg voor hun roerend-erfgoed collecties centraal.

Een van de doelstellingen van het project was om een **collectiedynamiek op gang te brengen** en het **profiel van de regio op het vlak van roerend erfgoed scherp te stellen**. Wat begon als een collectieprofiel, groeide uit tot een erfgoedprofiel in de vorm van deze vijf lijnen. Na de opmaak van een veldtekening met erg diverse collecties besloten we om niet de collectiestukken als vertrekpunt te nemen, maar het bredere erfgoed van de regio: zowel roerend als immaterieel. De erfgoedlijnen bieden zo niet alleen een **leidraad of referentiekader voor collectiebeheer en -planning, maar ook voor toekomstige projecten rond waardering, herbestemming en zelfs publiekswerking**. Met dit regionaal erfgoedprofiel willen we samenwerkingen tussen collectiebeheerders stimuleren. Ook de erfgoedcellen gaan hier in de volgende beleidsperiode (2027-2032) mee aan de slag.

De erfgoedlijnen zijn het resultaat van een breed **participatief traject**, geïnspireerd door de expertise van onze collega-erfgoedcellen TERF en Denderland. We startten met een online bevraging bij inwoners van de regio. Daarna brachten we verschillende **inwoners samen in een werkgroep** om hun ideeën verder uit te diepen. Deze input namen we mee naar een tweede **werkgroep met erfgoedprofessionals**, waaronder ook de partnergemeenten van het project. Om lacunes te vermijden, toetsten we dit alles aan een **historisch kader in een derde werkgroep**, samen met alle erfgoedcelcollega's en twee externe historici met expertise over de regio: Torsten Feys (VLIZ, UA) en Luc François (prof. dr. em. UGent). Tot slot werd het geheel besproken met de projectstuurgroep, waarna dit eindresultaat werd uitgeschreven.

De erfgoedlijnen vormen in geen geval een eindpunt, maar vooral een uitnodiging om samen zorg te dragen voor het cultureel erfgoed in onze regio én ermee aan de slag te gaan. Ze kennen geen hiërarchie en werden daarom in alfabetische volgorde in dit document opgenomen.

* officiële titel van het project: *Naar een regionale collectie- en depotwerking in regio Brugge-Oostende*

Cultuur om te koesteren

VAN KUNST, VOLKSCULTUUR EN ZINGEVING

Met klinkende namen als Jan van Eyck, James Ensor, Constant Permeke, Leon Spilliaert, Anna Boch, Louis Clesse, de gebroeders Antony ... kennen de regio's Brugge en Middenkust een rijke traditie in de beeldende kunsten. Maar cultuur is meer dan kunstwerken in musea; cultuur leeft in tradities en is verankerd in het dagelijkse leven, waarbij het mensen met elkaar verbindt.

Marvin Gaye vond inspiratie in Gistel en Oostende, terwijl op de kade zeemansliederen en Lucy Loes weerklonken. Van de Brugse stadsschouwburg tot kleine volkse (poppen)theaters: overal zoeken mensen naar verhalen die raken. In de literatuur is Tjil Uilenspiegel niet weg te denken.

Ook feesten en stoeten zijn meer dan spektakel. Het zijn momenten waarop een gemeenschap samenkomt en dankbaarheid centraal staat. Vrijwilligers werken maandenlang aan kostuums en praalwagens en treden tijdens stoeten op als figurant of reuzendrager. De Bloemencorso in Blankenberge, ontstaan in 1895 om toeristen te danken aan het einde van het seizoen, en de verschillende carnavalsoptochten in de regio, tonen hoe kleurrijke creativiteit en verbondenheid hand in hand gaan. Processies zoals de Heilig Bloedprocessie in Brugge, die sinds de 14de eeuw door de stad trekt, getuigen van een sterke lokale en spirituele verbondenheid.

Langs Vlaamse wegen komt men vele kapelletjes tegen. Ze getuigen van persoonlijke devotie maar kennen tegelijk ook tradities. Aan de kust zijn kapelletjes vaak verbonden met het geloof in de vissersgemeenschap. In Bredene werd tot in 1986 maandelijks een bedevaart georganiseerd naar de Visserskapel O.L.V.-Ter-Duinen en jaarlijks wordt in veel badplaatsen de zee gezegend om bescherming te vragen tegen haar gevaren en te rouwen om zeelieden die het leven lieten. In Heist, Wenduine, Westende en Zeebrugge gaat ook een processie of optocht uit bij de zeezegening. Tegelijk bestaat er binnen de vissersfamilies ook een traditie van bijgeloof en symboliek, zoals in zeemanstatoeages en visserstruiken.

Ook sport en spel kunnen dragers van culturele betekenis zijn. Schuttersgilden, actief sinds de middeleeuwen, blijven tot op vandaag plekken van ontmoeting. Tijdens de Belle Époque was de kust een epicentrum van de vroege Belgische tenniscultuur en Gistel ontwikkelde een wieltraditie die Vlaanderen enkele beroemde Flandriens schonk.

In de strijd

VAN CONFLICTEN OP KLEINE EN GROTE SCHAAL

Waar mensen samenleven, ontstaan spanningen en conflicten. Hierbij kan het om persoonlijke vetes, tegenwerking of vechtpartijen gaan, maar vaak botsen ook groepen met uiteenlopende belangen.

In de regio's Brugge en Middenkust lieten verschillende sociaal-economische conflicten hun sporen na. Conflicten tussen werkgevers en werknemers eindigden in collectieve ontslagen, bedrijfsbezettingen en stakingen in o.a. de visserij, de chemische sector in de kanaalzone, de industrie en het onderwijs. Maar naast de negatieve consequenties hadden deze conflicten soms ook positieve gevolgen, zoals de oprichting van coöperaties. De S.E.O. (Spaarzaamheid Economie Oostende, 1892-1981) speelde bijna een eeuw lang een belangrijke rol in de distributiesector van Oostende en groeide zelfs uit tot de grootste coöperatieve organisatie die West-Vlaanderen ooit kende.

De ligging tussen de Noordzee en Nederlandse grens maakt dat er in de regio verschillende gewapende conflicten en oorlogen plaatsvonden. Van kleine veldslagen zoals de Slag op het Beverhoutsveld (Beernem, 1382) tot grootschalige oorlogen.

In de Romeinse periode lag Oudenburg nog aan de rand van de kustvlakte. Een hooggelegen zandrug bood zicht op het wadgebied en naderende vijanden. Aan het einde van de 2de eeuw werd op deze strategische locatie een castellum opgericht dat diende als verdedigingssysteem tegen Germaanse invallen. Tijdens de Tachtigjarige Oorlog en later vormden de Staats-Spaanse Linies een verdedigingsgordel en op de overgang van de 18de en 19de eeuw waren er verschillende Britse invasiepogingen op de Belgische kust.

De Duitse bezetting had tijdens beide wereldoorlogen een belangrijke impact op de regio. Brugge werd tijdens de Eerste Wereldoorlog gebruikt als uitvalsbasis voor hun onderzeeërs, terwijl de Britse raids op Zeebrugge en Oostende in 1918 deze dreiging probeerden te blokkeren. In het begin van de Tweede Wereldoorlog waren er Duitse bombardementen en tijdens beide oorlogen waren er beschietingen uit zee en uit de lucht door de geallieerden. De Atlantikwall toont aan hoe belangrijk de verdediging van de kust was in functie van het gehele Duitse gebied. Lokale bouwbedrijven werden zelfs bij de bouw ingeschakeld, al was dit voor velen vooral een kwestie van overleven in een context van dwang en schaarste. Verzet organiseren was complex maar bestond wel in de vorm van bijv. sluiipers, inlichtingennetwerken of werkweigering. Collaboratie en verzet bestonden zo naast elkaar, maar in de realiteit verliep dat vaak in grijze zones. In het binnenland was Vloethemveld een belangrijke logistieke militaire plek: voor de Duitsers voor houtwinning en munitieopslag en voor de Britten als krijgsgevangenenkamp. Na de Tweede Wereldoorlog hernam het Belgisch leger er haar intrek en bouwde ze het verder uit tot het grootste munitiedepot van België.

Land gevormd door water

VAN VISSERIJ, LANDBOUW, INDUSTRIE EN TRANSPORT

Over de golvende Noordzee naar de Brugse reien, de rivieren en kreken in het hinterland en kaarsrechte kanalen in het ommeland: de connectie met het water is in de regio's Brugge en Middenkust niet weg te denken.

Door de eeuwen heen speelde de Noordzee een wisselende rol. Lange tijd werd ze vooral als een bedreiging gezien: dorpen en steden werden veilig uitgebouwd achter duinen en dijken en de bewoning was met de rug naar zee gelegen. Het verdwenen vissersdorp Walraversijde vormt een goede referentie voor de vele nederzettingen die door de evoluerende kustlijn ten onder gingen of steeds verder landinwaarts verschoven. Toch zorgden visserij en overzeese handel voor een flink stuk van de (relatieve) welvaart. De visserij creëerde door de jaren heen zelfs een specifieke beroepswereld met reders, vissers, matrozen en leerjongens. Scholing werd voorzien via het zeevaartonderwijs van het Koninklijk Werk IBIS (Bredene) en in de visserij scholen in Oostende, Blankenberge en Heist. Tegelijk brengt dit leven met de zee ook gevaren met zich mee. Tot op vandaag zijn er met grote regelmaat rampen die vooral vissers en hun families treffen.

Het landschap van de regio werd actief aangepast aan het water: getijdengeulen werden ingedijkt, polders drooggelegd. De strijd tegen het water ging samen met het benutten ervan. Dankzij deze ingrepen ontstonden vruchtbare landbouwgronden, waar akkerbouw en veeteelt zich ontwikkelden. De verzanding van het Zwin had daarnaast een grote impact op Brugge en zijn voorhavens: waar de maritieme handel lange tijd voor bloei zorgde, verloor Damme uiteindelijk zijn havenfunctie. Zo evolueerde het dynamische handelslandschap rond Brugge geleidelijk naar een ingedijkt, agrarisch gebied. Vandaag omvat de regio drie landbouwstreken: duinen, polders en zandstreek. De bodemsoort bepaalde welke werktuigen boeren gebruikten: in de harde polderklei was een voetploeg noodzakelijk, terwijl in de lichte zandgrond een radploeg volstond.

Ook de binnenvaart speelde een sleutelrol in de ontwikkeling van de regio. De barges tussen Brugge en Oostende waren een belangrijke verbinding en langs kanalen en waterlopen vestigden zich industriële bedrijven. Daarnaast breidde het transportnetwerk in de 19de en 20ste eeuw sterk uit. Tussen steden kwamen spoorwegen en buurtspoorwegen reikten tot op het platteland. Trage wegen werden aangevuld met snelwegen. Deze infrastructuurversnelling had een directe impact op de verstedelijking van de stad en het platteland.

Met passie gemaakt

VAN VAKMANSCHAP, AMBACHTEN EN MÉTIER

Vakmanschap leeft! In het verleden was het een drijvende kracht achter de ontwikkeling van de regio's Brugge en Middenkust, maar ook vandaag zijn we trots op alles wat met passie wordt gemaakt.

De bedrijvigheid is al eeuwenlang verweven met het landschap. Voor 1300 werd in de polders al klei gewonnen voor steenbakkerijen en aan de kust vormt de visserij een belangrijke sector waaraan heel wat ambachtslieden hun brood verdienen. De horizon van het ommeland wordt afgetekend door windmolens waar graan wordt gemalen of lijnzaad tot olie geslagen. In de Zwinstreek zijn al meer dan duizend jaar schaapherders actief; hun gebruik van wol en het spinnen onderweg sloten naadloos aan bij de lokale lakennijverheid. Het regionale netwerk rond die productie wordt tastbaar in lakenloodjes die in Brugge zijn teruggevonden, waaronder exemplaren uit Gistel en Oudenburg. De verwevenheid van landschap, grondstoffen en vakmanschap lag mee aan de basis van Brugge als internationale handelsstad. In de middeleeuwen waren er tientallen ambachten actief, georganiseerd in gilden die het stadsleven vormgaven. Met laken als belangrijkste exportproduct, kwam kennis uit de hele wereld er samen. Technieken, materialen en stijlen werden doorgegeven, uitgewisseld en verfijnd.

Tot op vandaag geven molenaars, lattenknievers, lijndraaiers, schoenmakers en steen- en kasseikappers hun stiel door van generatie op generatie. Ambachten en huisnijverheden zoals kantklossen, netten breien en herstellen, spinnen en mandenvlechten zijn nauw verbonden aan de visserij, het rurale en stedelijke leven.

Aan de ambachten hebben we ook lokale streekproducten te danken: grijze garnalen worden verwerkt in heerlijke kroketten en voor de zoetekauwen zijn er babelutten en kletskoppen. Smaken zoals Torhoutse mosterd en lokale bieren getuigen van een ambachtelijke traditie die zich blijft vernieuwen.

Op toer

VAN ZAKENREIZIGERS TOT TOERISTEN

De regio's Brugge en Middenkust liggen mee aan de bakermat van het moderne toerisme, niet alleen in België maar ook op het Europese vasteland.

Al tijdens de middeleeuwen trok Brugge zakenreizigers van heinde en verre aan. Later vonden ook plezierreizigers er hun weg door de inburgering bij de elite van de Grand Tour, een educatieve Europese rondreis. Dankzij de opkomst van het kusttoerisme in de 19de eeuw ontpopten Blankenberge en Oostende zich als trekpleisters. Toeristen kwamen niet alleen naar de kust voor de gezonde zeelucht en thalassotheapie maar voor alle mogelijke vormen van vermaak.

Door de stoomvaart kwam de elite van andere continenten naar het Europese vasteland. Pleziertrainen boden daguitstappen naar de kust aan verlaagde tarieven aan waardoor het toerisme geleidelijk voor alle lagen van de samenleving toegankelijk werd. De ontwikkeling van het treinverkeer zorgde ervoor dat de overvaarten van en naar Groot-Britannië in belang toenamen: de lijnen Oostende-Dover en Zeebrugge-Hull speelden elk meer dan 100 jaar een rol in het buitenlands toerisme. In 2020 vertrokken de laatste overzetboten uit Zeebrugge; de overtochten tussen Oostende-Dover - sinds 1971 onder de Regie voor Maritiem Transport (RMT) - werden in 1997 stopgezet.

De kusttram, de langste tramverbinding ter wereld, opende de ganse kustlijn voor toeristen. Badplaats De Haan dankt zijn ontstaan zelfs aan de aanleg van de tramlijn Oostende-Blankenberge in 1886. Mede onder impuls van het toerisme werd ook de aanleg van de autosnelweg Oostende-Brussel opgestart. De eerste spadesteek vond plaats in 1937 op het vak Beernem-Loppem, al duurde het tot 1956 voor de hele lengte plechtig werd ingehuldigd.

Na de wereldoorlogen werd vakantie een volwaardig sociaal recht, wat ontbolsterde in massa- en zelfs overtoerisme. De omliggende gemeenten van de belangrijkste trekpleisters - Brugge en de kust - werden meegezogen in de toeristische industrie. Niet alleen pittoreske dorpskernen als Lissewege, Stene en Damme maar het ganse ommeland lokt bezoekers en is zich ook op toerisme gaan afstemmen, bijvoorbeeld als leverancier van souvenirs, lokale producten en personeel. Deze lange traditie laat diepe en diverse sporen na in het lokale erfgoed. Dat deze sporen op hun beurt toeristen aanlokt, zorgt ervoor dat toerisme ingebakken is in het erfgoed-DNA van de regio.

